

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ДОВІРИ ДО ІНШИХ ТА ДО СЕБЕ У СТУДЕНТІВ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Єрмакова Наталія Олександрівна,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

ORCID ID: 0000-0001-6163-8313

У статті розкриваються особливості довіри як особистісної детермінанти особистісного та професійного зростання студентів юнацького віку. Наголошується на чутливості юнацького віку для становлення досліджуваного конструкту. Подаються результати проведеного теоретичного аналізу проблеми, а також емпіричного дослідження довіри до себе в життєзначущих сферах студентів юнацького віку.

Результати дослідження засвідчили переважання довіри до себе над довірою до інших у студентів юнацького віку. Виявилось, що низький рівень довіри до себе, на відміну від довіри до інших, не спостерігається серед досліджуваних. Найнижчі показники високого рівня довіри порівняно з трьома іншими сферами в обох групах респондентів були виявлені в інтимній сфері (взаємини з другом, подругою). Гендерні показники різняться в тому, що довіра до інших у дівчат є значно вищою, ніж у юнаків, а довіра до себе у хлопців є вищою, ніж у дівчат. Отже, юнаки собі довіряють більше, ніж іншим, а дівчата схильні довіряти більше іншим, ніж собі.

Виявлені тенденції свідчать про необхідність диференційованої психокорекційної роботи зі студентами, спрямованої на підвищення складників довіри, особливо в навчальній та інтимній сферах. Пошук активізації умов їх конструювання сприятиме максимальній інтеграції довіри до себе та до інших в усвідомлені настанови позитивної спрямованості у студентів юнацького віку.

Ключові слова: довіра, довіра до себе, довіра до інших, студенти юнацького віку, життєзначущі сфери.

Yermakova Nataliia. Characteristics of manifestations of self-trust and trust in others among youth students

Peculiarities of trust as personal determinants of special and professional growth of students of youth age have been discovered in the article. It has been marked on sensitiveness of youth age for becoming of studied phenomenon. The results of the conducted theoretical analysis of problem and also empiric research of self-trust in meaningful life spheres of students of youth age have been given.

The results of the study proved the predominance of self-trust over trust to others among young students. It turned out that a low level of self-trust, in contrast to trust in others, is not observed among the researched. The lowest indicators of a high level of trust compared to the three other areas in both groups of respondents were found in the intimate area (relationships with a friend, girlfriend). Gender indicators differ in that trust in others is significantly higher in girls than in boys, and self-trust in boys is higher than in girls. So, boys trust themselves more than others, and girls tend to trust others more than themselves.

The revealed trends indicate the need for differentiated psychocorrective work with students, aimed at increasing the components of trust, especially in the educational and intimate spheres. The search for activation of the conditions of their construction will contribute to the maximum integration of self-trust and trust to others in the conscious instructions of a positive orientation among students of youth age.

Key words: trust, self-trust, trust to others, students of the youthful age, meaningful life vital spheres.

Вступ. Сучасна ситуація, у якій опинилася Україна, пов'язана з війною, посиленням кризової нестабільності в усіх сферах життя, як ніколи актуалізує зміцнення в молоді якостей, необхідних для розвитку сили свого «Я», особистісної гнучкості, відповідальності, життєвої стійкості, уміння ефективно взаємодіяти з іншими. Важливою умовою ефективності функціонування людини у складних умовах є оптимальний розвиток у неї довіри, оскільки саме вона, як і будь-який інший рефлексивний феномен самосвідомості, забезпечує цілісність власної особистості, а також є умовою її ефективної взаємодії із зовнішнім світом: завдяки їй відбувається зіставлення когнітивних та емоційних складників власних настанов для реальної особистої поведінки. Оскільки деструктивність довіри негативно впливає на здатність управляти власним життям і стає причиною життєвих невдач, її дослідження щодо молоді є особливо актуальним.

Матеріали та методи. Метою статті є аналіз наявних у психологічній літературі підходів до дослідження

особливостей прояву довіри в юнацькому віці, виклад результатів емпіричного вивчення проявів складників довіри до інших та до себе у студентів юнацького віку.

Юнацький період є важливим для конструювання й реалізації життєвих планів, перших реальних кроків на шляху розбудови власного майбутнього [1, с. 291–302]. Узгодження життєвих настанов, їх інтеграція в певні стійкі конструкти з позитивною модальністю – це завдання саме цього вікового періоду, з якими успішно впоралася молода людина. На вибір друзів, супутника життя, професійний вибір і кар'єрні орієнтації молоді людини, безперечно, впливає її довірче ставлення до себе, яке може бути як конструктивним, так і деструктивним.

В одному з досліджень ми розглядали довіру до себе як складне психологічне явище, що включає афективний, когнітивний та поведінковий компоненти [2]. На нашу думку, найбільш обґрунтованими критеріями прояву її афективного компонента є самоприйняття, когнітивного – самоцінність, поведінкового – самоприхильність особистості.

Довіра до інших людей, світу загалом є другою важливою складовою частиною довіри, сенситивним для становлення якої також є юнацький вік. Як зазначає В.Ю. Кравченко, молода особистість, занурюючись у себе, свої переживання, відчуває широкий спектр різних емоцій, які викликають не тільки усвідомлення власної цінності, унікальності, неповторності, а й почуття самотності в цьому світі, що викликає гостру потребу знайти себе через спілкування, оптимальні довірчі стосунки з іншими близькими людьми [4].

Науковці, зокрема В.Ю. Кравченко [4], Т.Г. Купрій [5], О.Д. Карнюхіна [3], Г.В. Чуйко, Я.В. Чаплак [6] та інші, у процесі характеризувannya спілкування в юнацькому віці наголошують на тому, що воно будується на основі суперечливого переплетення двох потреб: потреби в відособленні (приватизації) та потреби в афіліації.

Відособлення в юнацькому віці проявляється в емансипації від контролю старших, проте воно притаманне й стосункам із ровесниками. Поведінковим проявом потреби у відособленні в юнацькому віці є усамітнення та самотність. У юнаків і дівчат посилюється потреба не тільки в соціальній, а й у просторовій, територіальній автономії, недоторканості особистого простору.

Задоволення потреби в *афіліації* знаходить вихід у приятелюванні молодих людей. Тільки у дружніх взаєминах, які характеризуються високими проявами довіри (взаємним оптимальним саморозкриттям різних таємниць, прихованих фактів, інтимних переживань, мрій), можливе прийняття себе та свого партнера у спілкуванні. Через розкутість, зниження надмірного поведінкового контролю, зняття зовнішніх соціальних масок зникає страх соціальної оцінки, осуду, з'являється можливість бути собою, довіряти собі та іншим, світу.

Т.Г. Купрій, характеризуючи спілкування в юнацькому віці, наголошує на тому, що максимальний прояв афіліації відбувається в разі поєднання фізичної можливості (є реальний партнер), мотиву довіряти партнеру під час спілкування з розвиненими комунікативними навичками та сформованими компетентностями (є не тільки досвід і знання про те, як це робити, а й закарбовані у свідомості ефективні моделі того, як це робити) [5].

Отже, у юнацькому віці є парадоксальна особистісна суперечність, що виглядає як одночасне існування двох протилежних потреб (в афіліації та відстороненні), які, відповідно, пов'язані з довірою/недовірою. У процесі взаємодії зі світом кожна особистість спрямована одночасно в себе та у світ. Саме через таку подвійну одночасну спрямованість людської психіки можливе існування «подвійності» довіри (до світу й до себе). Співвідношення складників довіри є динамічним, постійно прагне рівноваги та часто порушується через дію захисних механізмів психіки.

Т.П. Скрипкіна, фундатор дослідження довіри як соціально-психологічного явища в пострадянській психології, зазначала, що встановлення рівноваги можливе лише через зміну обох полюсів довіри, що неминуче призводить до деформацій [7]. Уміння ефективно узгоджувати деформації довіри характеризує зрілу особистість.

Довірчі деформації у стосунках можуть проявлятися в різних варіантах. Перший варіант полягає в переважанні довіри до себе над довірою до інших і світу загалом. Цей варіант є вкрай небезпечним для особистості, оскільки надмірна самовпевненість, небажання поступатися призводять до формування домінуючої або відстороненої позиції щодо інших, що відштовхує інших людей від взаємодії з такими індивідами та зрештою призводить до погіршення взаємин з іншими, самотності, звуження кола довірчого спілкування. Другий варіант – абсолютизація довіри до інших – призводить не тільки до орієнтації на інших і самозречення в поведінці, а й до відмови довіряти своїм почуттям і думкам. Такий варіант деформації довірчої поведінки проявляється в невротизації самої особистості через фрустраваність самооцінки, рівня домагань, підвищення особистісної тривожності через постійне бажання в усьому відповідати очікуванням інших. Ще один рівень прояву довірчих деформацій – ситуація, коли після невдалої міжособистісної взаємодії в індивіда відбувається зменшення довіри як до себе, так і до інших, що проявляється в одночасному прагненні бути осторонь інших людей, ставитися до них, як до предметів, і не заглиблюватися у власні переживання, щоб уникнути травматичних переживань. Така відчуженість проявляється як криза довіри.

Отже, найбільш актуальним у юнацькому віці є суперечливе переплетення потреби в афіліації та потреби в відособленні, що виражаються в довірчих чи недовірливих стосунках. Виокремлюють дві тенденції мотиву афіліації: очікування з надією на афіліацію, що призводить до рівноваги довірчої поведінки стосовно себе й довіри до інших, та очікування зі страхом на відкидання. Це часто призводить до змін довірчої поведінки, зменшує її рівновагу та виражається в різних деформаціях довіри, зокрема депривації, дефіциті або кризі довіри.

Таким чином, теоретичний аналіз дає змогу представити довіру як складне психологічне явище, що має дві важливі взаємопов'язані складові частини: довіру до себе та довіру до інших. У юнацькому віці відбувається загострення проявів цього феномену, оскільки саме для аналізованого вікового періоду характерна парадоксальна особистісна суперечність, яка проявляється в одночасному існуванні двох протилежних потреб: потреби в афіліації та потреби у відстороненні. Уміння їх збалансовано узгоджувати впливає на динамічну рівновагу довіри/недовіри особистості до інших і до себе. Зазначене ми врахували під час планування та проведення експериментального дослідження.

Результати дослідження. Дослідження особливостей проявів довіри до інших та до себе у студентів юнацького віку проводилося на базі Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка. Вибірка становила 60 осіб. Респондентами були юнаки та дівчата II–III курсів віком 18–20 років, з них 34 особи жіночої статі та 26 осіб чоловічої статі.

Кількісні показники за опитувальником Т.П. Скрипкіної «Довіра до себе та довіра до інших» представлені в таблицях 1–3 та на рисунках 1–6. Виявилось, що біль-

шість опитуваних (55%) довіряє собі, 45% – іншим на середньому рівні. На високому рівні мають довіру до себе 45%, а до інших – 40% респондентів. Своєю чергою на низькому рівні іншим довіряє 15%, собі – 0%. Таким чином, серед опитуваних студентів переважає довіра до себе, а не довіра до інших. Також варто зазначити, що низький рівень довіри до себе не спостерігається, на відміну від довіри до інших, що має місце серед досліджуваних.

Також за методикою було виявлено рівні довіри в окремих життєвих сферах, серед яких найбільший показник має навчальна: 71% опитуваних довіряють іншим на середньому рівні, на високому – 15%, на низькому – 14%. У сімейній сфері 47% довіряють іншим на високому рівні, 41% – на середньому, 12% мають низький рівень довіри. В інтимній сфері іншим довіряють 45% на середньому рівні та 33% на високому рівні, на низькому – 22%. У сфері соціальних контактів 45% опитуваних мають середній рівень довіри до інших, 38% – високий, 21% – низький.

Що стосується довіри до себе, то найбільший показник також має навчальна сфера: 58% досліджуваних студентів довіряють собі на середньому рівні, 28% – на високому, 14% мають низький рівень довіри. У соціаль-

ній сфері найвищий показник – 56% опитуваних – довіряють на середньому рівні, 35% – на високому рівні, лише 9% – на низькому рівні. У сімейній сфері 50% довіряють собі на високому рівні, 50% – на середньому рівні. Результати дослідження показали, що в інтимній сфері 47% опитуваних довіряють собі на високому рівні, 45% – на середньому рівні, 8% – на низькому рівні.

Наочним варіантом кількісних показників довіри студентів до себе та до інших можуть бути діаграми (див. рис. 1 та рис. 2), у яких помітно спостерігається різниця рівнів довіри в життєвих сферах.

Проаналізуємо результати дослідження юнаків і дівчат окремо. Так, було виявлено, що серед жіночої статі загальний рівень довіри до інших становить 55% на високому рівні, 29% – на середньому рівні, 16% – на низькому рівні. Натомість серед чоловічої статі іншим довіряють на високому рівні 19% опитуваних, а на середньому – 66%, на низькому рівні – 15%. З наведених даних зрозуміло, що довіра до інших у дівчат значно вища, ніж довіра до інших у хлопців.

У сімейній сфері 50% дівчат довіряють іншим на високому рівні, 35% – на середньому рівні, 15% – на низькому рівні; натомість серед хлопців у цій життєвій сфері 50% довіряють на середньому рівні, 43% – на

Таблиця 1

Особливості прояву довіри студентів до інших та до себе

	Рівень довіри	Довіра до інших					Довіра до себе				
		Сімейна сфера	Інтимна сфера	Навчальна сфера	Соціальна сфера	Загальний рівень	Сімейна сфера	Інтимна сфера	Навчальна сфера	Соціальна сфера	Загальний рівень
Кількість осіб (абс.)	Високий	28	20	9	23	24	30	28	17	21	27
	Середній	25	27	43	25	27	30	27	35	34	33
	Низький	7	13	8	12	7	0	5	8	5	0
%	Високий	47	33	15	38	40	50	47	28	35	45
	Середній	41	45	71	41	45	50	45	58	56	55
	Низький	12	22	14	21	15	0	8	14	9	0

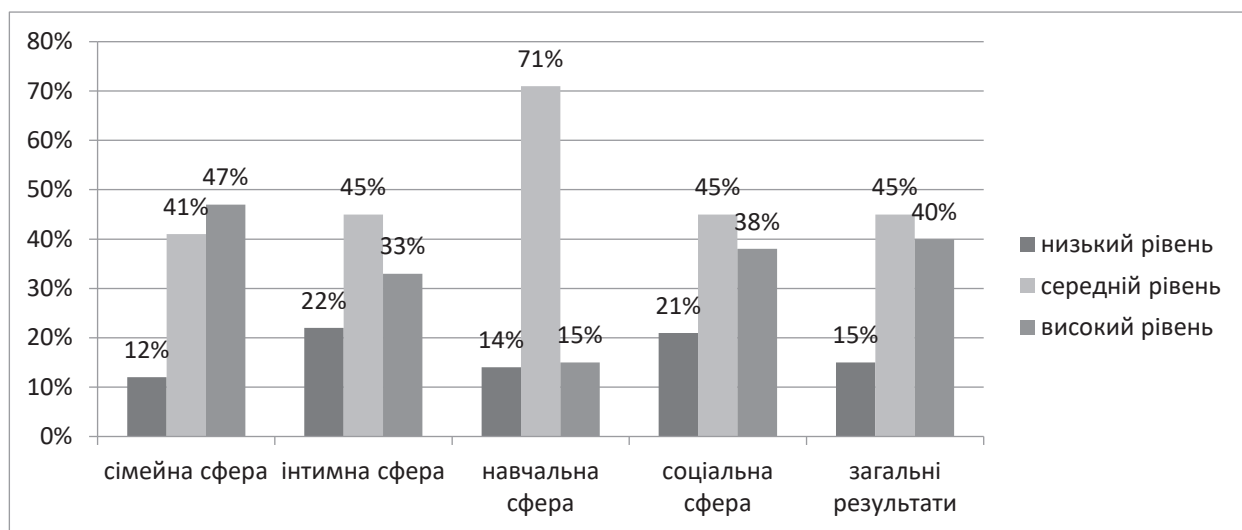

Рис. 1. Кількісні показники рівнів прояву довіри до інших у студентів

високому рівні, 7% – на низькому рівні. В інтимній сфері на високому рівні іншим довіряють 44% дівчат, на середньому – 29%, на низькому – 27%; своєю чергою 66% опитуваних юнаків довіряють на середньому рівні, 19% – на високому, 15% – на низькому. У навчальній сфері 73% опитуваних дівчат мають середній рівень довіри до інших, 12% – високий

рівень, 15% – низький рівень; серед хлопців 69% довіряють на середньому рівні, 19% – на високому, 12% – на низькому. У соціальній сфері 55% опитаних дівчат довіряють іншим на високому рівні, 23% – на середньому, 22% – на низькому; серед хлопців у цій сфері 66% довіряють іншим на середньому рівні, 19% – на низькому, 15% – на високому.

Таблиця 2

Гендерні особливості прояву довіри студентів до інших

Рівень довіри	Дівчата					Хлопці				
	Сімейна сфера	Інтимна сфера	Навчальна сфера	Соціальна сфера	Загальний рівень	Сімейна сфера	Інтимна сфера	Навчальна сфера	Соціальна сфера	Загальний рівень
Кількість осіб (абс.)										
Високий	17	15	4	19	19	11	5	5	4	5
Середній	12	10	25	8	10	13	17	18	17	17
Низький	5	9	5	7	3	2	4	3	5	4
%										
Високий	50	44	12	55	55	43	19	19	15	19
Середній	35	29	73	23	29	50	66	69	66	66
Низький	15	27	15	22	16	7	15	12	19	15

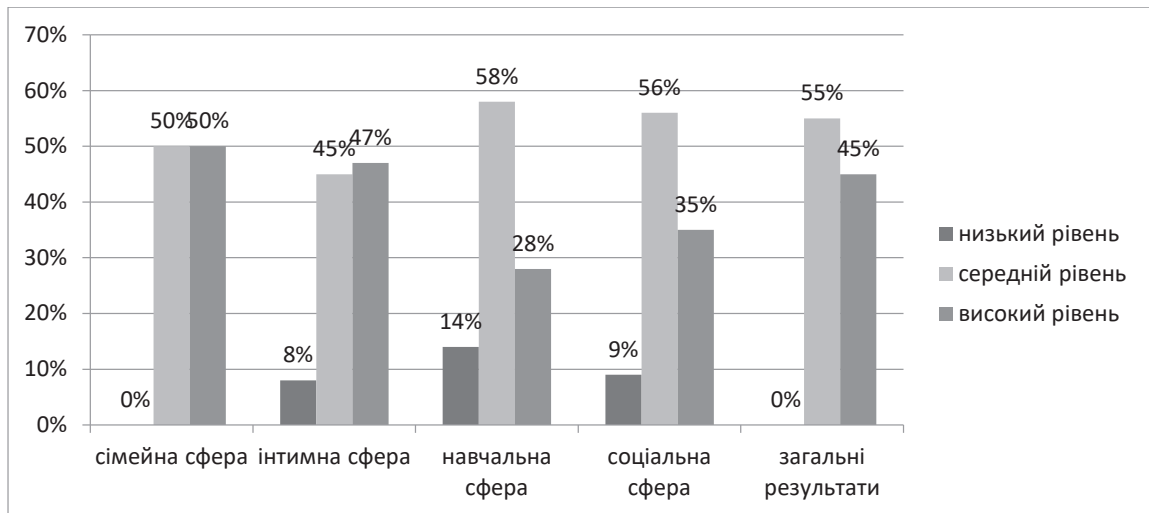

Рис. 2. Кількісні показники рівнів прояву довіри до себе у студентів

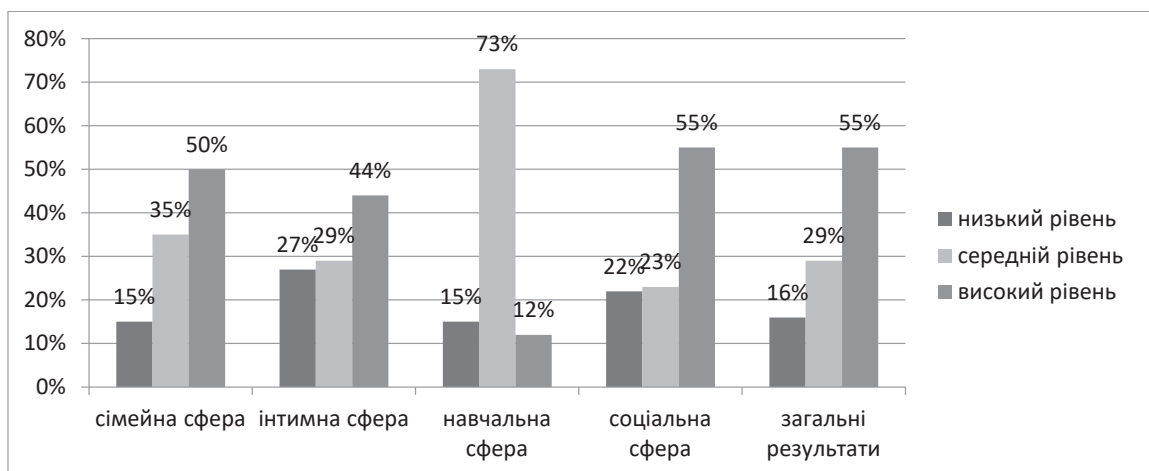

Рис. 3. Кількісні показники рівнів прояву довіри до інших серед студентів жіночої статі

Також дослідження показало, що загальний рівень довіри до себе студенток жіночої статі має такий розподіл: високий рівень – 27%, середній – 73%, низький – 0%. Натомість серед студентів чоловічої статі рівень довіри до себе дещо відрізняється: 59% мають високий рівень, 41% – середній рівень, 0% – низький. Таким чином, отримані результати свідчать про те, що довіра до себе серед хлопців є вищою, ніж довіра до себе серед дівчат.

У навчальній сфері найбільший показник – 77% опитуваних – презентують дівчата із середнім рівнем довіри до себе, 16% – з низьким, лише 7% – з високим рівнем; серед юнаків 44% мають високий рівень довіри до себе, 44% – середній, 12% – низький рівень. У соціальній сфері собі довіряє 73% дівчат на середньому рівні, 23% – на високому, 4% – на низькому, а серед хлопців 44% опитаних довіряють собі на високому рівні, 44% – на середньому, 12% – на низькому. В інти-

Таблиця 3

Гендерні особливості прояву довіри студентів до себе

	Рівень довіри	Дівчата					Хлопці				
		Сімейна сфера	Інтимна сфера	Навчальна сфера	Соціальна сфера	Загальний рівень	Сімейна сфера	Інтимна сфера	Навчальна сфера	Соціальна сфера	Загальний рівень
Кількість осіб (абс.)	Високий	10	8	2	6	7	20	20	15	15	20
	Середній	16	17	20	19	19	14	10	15	15	14
	Низький	0	1	4	1	0	0	4	4	4	0
%	Високий	38	30	7	23	27	59	59	44	44	59
	Середній	62	66	77	73	73	41	29	44	44	41
	Низький	0	4	16	4	0	0	12	12	12	0

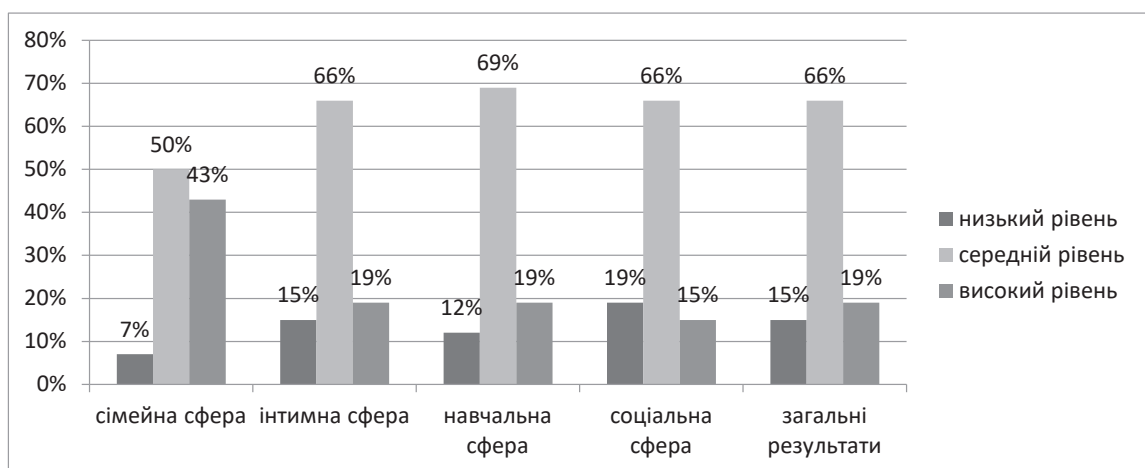

Рис. 4. Кількісні показники рівнів прояву довіри до інших серед студентів чоловічої статі

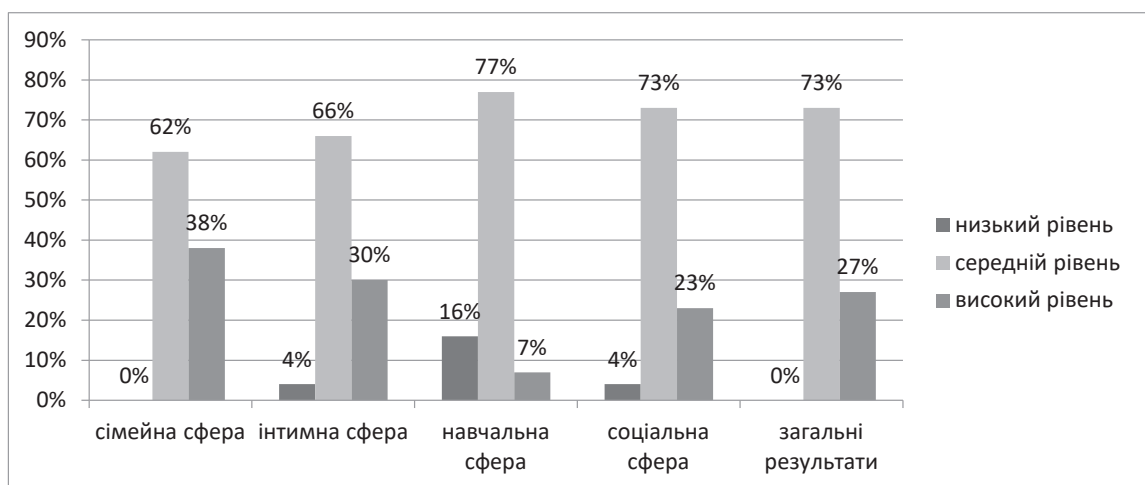

Рис. 5. Кількісні показників рівнів прояву довіри до себе серед студентів жіночої статі

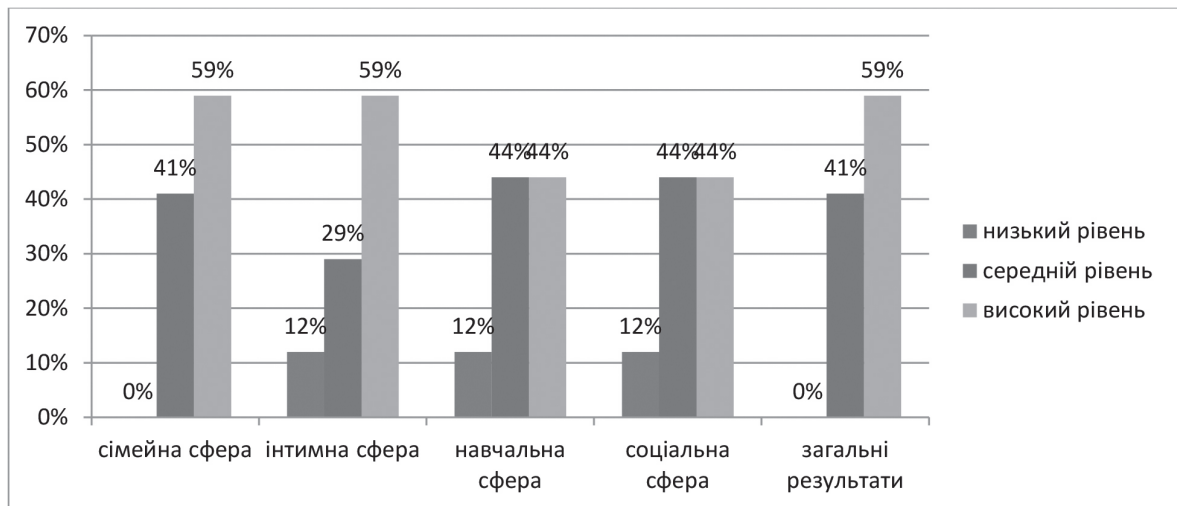

Рис. 6. Кількісні показники рівнів прояву довіри до себе серед студентів чоловічої статі

ній сфері 66% дівчат довіряють собі на середньому рівні, 30% – на високому, 4% – на низькому рівні; серед юнаків 59% мають високий рівень довіри до себе в цій сфері, 29% – середній рівень, 12% – низький. У сімейній сфері 62% опитуваних дівчат мають середній рівень довіри до себе, 38% – високий, а низького рівня прояву довіри до себе у дівчат у цій сфері не спостерігалось. Серед юнаків на високому рівні довіряють собі в сімейній сфері 59% опитаних, 41% – на середньому рівні, низького рівня прояву довіри до себе в цій життєвій сфері серед респондентів-чоловіків виявлено не було.

Висновки. Результати нашого дослідження показують, що загалом у студентів юнацького віку переважає довіра до себе над довірою до інших. Варто зазначити, що низький рівень довіри до себе, на відміну від довіри до інших, не спостерігається серед досліджуваних.

Найнижчі показники високого рівня довіри порівняно з трьома іншими сферами в обох групах респондентів виявлені в інтимній сфері (взаємини з другом, подругою). Гендерні показники різняться в тому, що довіра до інших у дівчат є значно вищою, ніж у юнаків, а довіра до себе у хлопців є вищою, ніж у дівчат. Отже, хлопці собі довіряють більше, ніж іншим, а дівчата схильні довіряти більше іншим, ніж собі.

Виявлені тенденції свідчать про необхідність диференційованої психокорекційної роботи зі студентами, спрямованої на підвищення складників довіри, особливо в навчальній та інтимній сферах. Пошук активізації умов їх конструювання сприятиме максимальній інтеграції довіри до себе та до інших в усвідомлені настанови позитивної спрямованості у студентів юнацького віку.

Література:

1. Павелк Р.В. Вікова психологія. 2-е вид., стереотип. Київ : Кондор, 2015. 469 с. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/vikova.pdf (дата звернення: 03.02.2023).
2. Єрмакова Н.О. Психологічні особливості становлення довіри особистості в юнацькому віці. *Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика* : монографія. Книга 1 / за ред. С.Д. Максименка, С.Б. Кузікової, В.Л. Зливкова. Суми : Видавництво Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, 2015. С. 359–381. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309683.pdf> (дата звернення: 01.02.2023).
3. Карнюхіна О.Д. Вивчення проявів самопрезентації особистості в товариських і дружніх стосунках у процесі саморозкриття в ранньому юнацькому віці. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України* / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець Подільський : Аксіома, 2011. Вип. 12. С. 475–484. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/161178/160348> (дата звернення: 01.02.2023).
4. Кравченко В.Ю. Емпіричне дослідження довірливого спілкування в юнацькому віці. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2009. Вип. 14. Ч. 2. С. 231–240.
5. Купрій Т.Г. Соціальна афіліація студентської молоді як чинник організаційного розвитку вищої школи. *Освітлогічний дискурс*. 2016. № 3(15). С. 51–62. URL: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/386/338> (дата звернення: 01.02.2023).
6. Чуйко Г.В., Чаплак Я.В. Міжособистісна довіра як передумова партнерських стосунків між людьми. *Психологічний часопис* : збірник наукових праць / за ред. С.Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. Т. 6. Вип. 1. С. 29–39. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1245/document%20%286%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 01.02.2023).
7. Скрипкина Т.П. Психологія довіри : учебное пособие. Москва : Академия, 2000. 264 с.

References:

1. Pavelkiv, R.V. (2015). *Vikova psykholohiia [Age psychology]* (2nd ed., stereotyp.). Kyiv: Kondor, 469 p. Retrieved from: http://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/vikova.pdf [in Ukrainian].
2. Yermakova, N.O. (2015). Psykholohichni osoblyvosti stanovlennia doviry osobystosti v yunatskomu vitsi [Psychological peculiarities of the formation of trust of the individual in youth]. *Osobystist u rozvytku: psykholohichna teoriia i praktyka: monohrafiia [Personality in development: psychological theory and practice: monograph]* (Book 1), S.D. Maksymenko, S.B. Kuzikova, V.L. Zlyvkov (eds.). Sumy: Publishing House of Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, pp. 359–381. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/32309683.pdf> [in Ukrainian].
3. Karniukhina, O.D. (2011). Vyvchennia proiaviv samoprezentatsii osobystosti v tovaryskykh i druzhnykh stosunkakh u protsesi samorozkryttia v rannomu yunatskomu vitsi [Study of manifestations of self-presentation of the individual in social and friendly relations in the process of self-disclosure in early youth]. *Problemy suchasnoi psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostyuka APN Ukrainy [Problems of modern psychology: collection of scientific works of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]*, S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva (eds.). Kamianets Podilskiy: Aksioma, iss. 12, pp. 475–484. Retrieved from: <http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/161178/160348> [in Ukrainian].
4. Kravchenko, V.Yu. (2009). Empyrychne doslidzhennia dovirlyvoho spilkuvannia v yunatskomu vitsi [An empirical study of trusting communication in youth]. *Zbirnyk naukovykh prats: filosofii, sotsiologii, psykholohiia [Collection of scientific works: philosophy, sociology, psychology]*. Ivano-Frankivsk: Publishing and Design Department of CIT of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University, iss. 14, part 2, pp. 231–240 [in Ukrainian].
5. Kuprii, T.H. (2016). Sotsialna afiliatsiia studentskoi molodi yak chynnyk orhanizatsiinoho rozvytku vyshchoi shkoly [Social affiliation of student youth as a factor in the organizational development of a higher school]. *Osvitolohichni dyskurs – Educational discourse*, no. 3(15), pp. 51–62. Retrieved from: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/386/338> [in Ukrainian].
6. Chuiko, H.V., & Chaplak, Ya.V. (2020). Mizhosobystisna dovira yak peredumova partnerskykh stosunkiv mizh liudmy [Interpersonal trust as a prerequisite for partnership relations between people]. *Psykholohichni chasopys: zbirnyk naukovykh prats [Psychological journal: collection of scientific papers]*, S.D. Maksymenko (ed.). Kyiv: G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, vol. 6, iss. 1, pp. 29–39. Retrieved from: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1245/document%20%286%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
7. Skripkina, T.P. (2000). *Psikhologiya doveriya: uchebnoe posobie [Psychology of trust: study guide]*. Moscow: Akademiya, 264 p. [in Russian].